
Osvrti, prikazi, recenzije

Prikaz

Paul Kennedy

Preparing for the Twenty-First Century

Harper Collins, London, 1993.

U razmatranjima perspektiva 21. stoljeća ne manjka literature, makar ima dosta spekulativnih rasprava, a nešto manje analitičkih. Ono što se traži jest projekcija dugoročnih problema i mogućih solucija, a ne proročanstva — polazeći, naravno, od postojećeg stanja i željenih rješenja.

Profesor povijesti Sveučilišta Yale, Paul Kennedy, autor nekadašnjeg best-selera *Uspon i pad velikih sila*, objavio je zanimljivu i poticajnu studiju *Pripremajući se za 21. stoljeće*. Autor nastoji projicirati svjetski razvitak u narednom stoljeću, zapravo negdje do 2050. godine, smatrajući kako bi se otprilike dotad moglo pokušati sagledati izazove i rješenja globalnih i regionalnih problema čovječanstva. On pri tome više ukazuje na glavne dileme i opcije što stoje pred svjetskom zajednicom, a ne nudi neke gotove recepte ili, kako sam kaže, njegova je knjiga prije vodič za razumijevanje globalnih promjena, nego neki uzorak za odgovore na nove izazove.

Njegov pristup je sveobuhvatan i usredotočen na probleme i moguće promjene koje smatra glavnima. To su: demografska eksplozija, sustav komunikacija (informatika), financijska revolucija, te uspon multinacionalnih korporacija, svjetska poljoprivreda i biotehnička revolucija, zatim robotika, automatika i nova industrijska revolucija, kao i razne opasnosti za ljudski okoliš (environment).

Primjetno je da se Kennedy relativno manje bavi sadašnjim političkim i međunarodnim okvirima u kojima se odvijaju pojedini procesi, te ne ulazi šire u moguće sukobe i ratove s argumentom kako se oni uglavnom ne mogu predvidjeti, premda mogu utjecati na smjer ili rješenje nekih problema (npr., ratovi mogu izmijeniti demografsku sliku neke regije, a da o drugim mogućim katastrofama i ne govorimo). Također, ne uključuje eksplicitno niti sve regije svijeta, odnosno manje zemlje, osim nekih ilustracija za pojedine teze, što može biti i prigovor njegovoj zanimljivoj analizi. Vrlo malo iznosi o Ujedinjenim narodima i mogućnostima te organizacije u svezi globalnih problema, što se također može označiti kao izvjestan nedostatak.

Kad obrađuje pojedine regije uglavnom je usmjeren na velike zemlje (Japan, Indija, Kina), te zemlje u razvoju, bivši SSSR i njegov tadašnji imperij u raspadanju, Europu i njezinu budućnost, kao i ono što naziva "američkom dilemom". U svemu tome oslanja se na zamašnu literaturu i nastoji potkrijepiti svoja opažanja i zaključke podacima i činjenicama.

Za razliku od nekih drugih, većinom američkih autora, koji se više bave dokazivanjem atraktivnih ili svrhovitih teorija, kao npr. Fukuyama (Ko-nac povijesti) ili Huntington (Sukob civilizacija), Kennedy polazi od realnog svijeta i pokušava predočiti dugoročne promjene koje možemo očekivati u jednom historijskom slijedu glavnih trendova, te kako bi se na njih moglo odgovoriti.

Jedno od polazišta u dugoročnim projekcijama glavnih problema jest demografski razvoj, odnosno staro pitanje može li Zemlja, odnosno njezini prirodni resursi, ponijeti teret sve veće populacije. Poznata Malthusova teorija

(iz 1798.g.), po Kennedyju, i danas ima izvjesnu aktualnost. Demografski porast izazivao je u povijesti brojne socijalne probleme i političke napetosti, što je pridonijelo i revolucijama (Francuskoj, npr.). Kennedy je i sam Britanac pa mu je Malthus blizak kao primjer. Stoga u odgovoru na demografski priraštaj posebno analizira iskustva tadašnje Engleske i Francuske (obje su zemlje u to vrijeme svakih 25 godina udvostručavale stanovništvo), koja su i različita po svojim učincima. Dok je u slučaju Engleske izlaz nađen u iseljavanju (u SAD i u britanske kolonije između 1815. i 1914. g. iselilo se 20 milijuna Britanaca), te poboljšanoj poljoprivrednoj tehnici, a osobito u industrijskoj revoluciji, dotle je Francuska, osobito u vrijeme bonapartizma, objektivno "rješavala" svoj demografski višak osvajanjem tuđih teritorija, što je prouzročilo i mnoge žrtve. Obratan primjer je Irska, gdje je, zbog gladi i strane dominacije, došlo do smanjivanja stanovništva. U Indiji je usprkos povećanju stanovništva, produkcijska sposobnost zemlje zaostajala za prirastom.

Autor posebno naglašava međusobnu povezanost prenaseljenosti i uvjeta gospodarskog napretka, kao i socijalnih okolnosti (migracija, npr.), što je, dakako, u mnogo većem razmjeru prisutno i danas, s razlikom da se to ne događa u razvijenijim društvima Europe, već u siromašnijim i nerazvijenijim djelovima Azije, Afrike i Latinske Amerike. To dakako otežava i traženje solucija na dulji rok. Tako mnogo isticana potreba transfera tehnologije iz razvijenih u manje razvijene regije u ovima često stvara strukturalne i druge probleme (okoliš), pogotovo što takva tehnologija nije uvijek i najnaprednija, a i ove zemlje nemaju dovoljno vlastitih sredstava za prilagođavanje.

Ne bude li velikih ratova ili razaranja, procjenjuje se da bi se svijet za pedesetak godina sa sadašnjih 5 milijardi ljudi mogao udvostručiti (samo bi Afrika, koja je 1950. godine imala po-

lovicu stanovništva Europe, 2025. godine mogla imati milijardu i pol stanovnika, dok se za Europu ukupno predviđa više od 500 milijuna).

Razvoj modernih telekomunikacija i prodiranje multinacionalnih kompanija, uz financijske monopole, ima višestruke učinke. Na jednoj strani vrši se globalizacija tržišta i širenje kapitalizma u svjetskim razmjerima, a na drugoj, sve se to još odvija na neravnomjeren način. Bogati postaju još razvijeniji i bogatiji, a svijet u razvoju ipak zaostaje, makar se i sam razvija, ali sporije, s izuzetkom nekih "oaza" (pretežno u Aziji — grupa "malih tigrova", kao Singapur i Tajvan). No, i dalje su velika područja siromaštva, nepismenosti i uopće nedovoljne razvijenosti (socijalno-ekonomske), uz devastaciju okoliša i velike nezaposlenosti, nerijetko prouzročene i modernijom stranom tehnologijom.

Kennedy analizira i fenomen globalizacije televizije pomoću satelita. Gledatelji u zemljama u razvoju vide atraktivne strane potrošačkog društva, koje su često njima nedostupne, ili samo u ograničenoj mjeri, a gledatelji u razvijenom svijetu, opet, često imaju priliku vidjeti primjere bijede i gladi, te masovnog eksodusa izbjeglica, osobito u Africi, pa i drugdje. Zanimljivo je da on ne spominje europske primjere izbjegličkih kretanja. Danas UN cijene da ima više od 30 milijuna izbjeglica. To sve može imati razne posljedice — nerazvijeni se mogu zatvarati u sebe i ostati privrženi tradicionalnim vrijednostima (fundamentalisti), te odbijati zapadne vrijednosti, ističući duhovne umjesto materijalnih, a na Zapadu se eventualno mogu probuditi simpatije i veća javna podrška u prilog humanitarnoj pomoći zapostavljenima.

Postoji i problem financiranja infrastrukture u mnogim nerazvijenim područjima u tzv. Trećem svijetu kako bi se mogao privući strani kapital, koji je ponajprije zainteresiran za što brži profit. To opet zahtijeva javne fondove

za takve svrhe, ali poznato je da za takve fondove ili pomoć nema sredstava, no pristaje globalizacije na to ozbiljno ne misle.

Ako su promjene na svjetskoj sceni transnacionalne i dodiruju gotovo svakoga, razne regije svijeta različito su adaptirane na njih, odnosno mogu se očekivati i različiti odgovori i solucije. Svijet, ipak, nije toliko jedinstven niti je svijest o modernim izazovima tolika da svi slično reagiraju. To se vidjelo najbolje na svjetskim konferencijama UN održanim zadnjih godina o globalnim problemima (populacija, ekologija, položaj žena i dr., a da i ne spominjemo droge i terorizam). Gotovo se svi u načelu slažu ali kad se radi o akcijama i konkretnim mjerama za suzbijanje i prevladavanje tih problema nastaju razlike. Obično se onda dolazi do ograničenih kompromisa, koji često vode odlaganju dugoročnih rješenja.

Kennedy priznaje da u svojoj studiji ne posvećuje veću pažnju vojnim problemima, ravnoteži sile i uopće tradicionalnim pitanjima nacionalne i međunarodne sigurnosti. On smatra kako treba upozoriti na nove pojave i izazove koji mogu ugroziti stabilnost i izazvati nove konflikte. Vlade i države moraju redefinirati stare definicije o nevojnim prijetnjama sigurnosti i dobrobiti naroda, smatra autor. U tome i leži dugoročnija vrijednost ove studije.

Među općim temama je i pitanje kako transnacionalne pojave utječu na nacionalnu državu kao takvu. Nakon što je dao kratak pregled razvoja države i njezine suverenosti, Kennedy konstatira da država ostaje subjekt i ubuduće, čak i u uvjetima veće međunarodne suradnje radi prevladavanja novih pojava i izazova. Ona istupa kao glavni činitelj u sklapanju međudržavnih sporazuma o takvoj suradnji. Ovdje Kennedy izražava svoj realizam, jer se ne zalijeće u pretjerani optimizam, čak i kad ističe nove supranacionalne ustanove. Uostalom, znamo da je proces pretvorbe suverenosti kontradiktoran i

još daleko od izumiranja, iako više nije ni takav kao što je bio u 19. stoljeću. Poznato je, npr., da Ujedinjeni narodi danas imaju 185 država članica u usporedbi sa 51, koliko ih je bilo u 1945. godini.

Danas dolazi i do proširenja pojma sigurnosti, uključujući i njegove ekonomske i druge dimenzije (prenaseljenost, ekološke promjene, transnacionalne kompanije, itd.) koje mogu izazvati etničke i religijske napetosti, te uopće biti izvorom novih sukoba, uz tradicionalne rivalitete država, trke u naoružanju, postojeće arsenale nuklearnog oružja i dr. Može doći i do novih borbi za prirodne izvore, koji se smanjuju, zatim do "trgovačkih ratova" među regionalnim saveznicima. Kolikogod vojničke dimenzije sigurnosti ostaju, a vojna sila se i u budućnosti može koristiti, sigurnost koegzistira i s "nevojnim dimenzijama". Prema autoru, dakle, nema nadomjestka za postojanje države. No, on upozorava da može biti teže suprotstaviti se globalnim pojavama i još za to pridobiti javno mnijenje, nego u vrijeme hladnog rata i bipolarnog antagonizma.

Premda Kennedy ubraja Japan u zemlje relativno najpodobnije za prevladavanje novih izazova u 21. stoljeću, najnoviji razvoj i sadašnja financijska kriza ne potvrđuju takva predviđanja. On, doduše, uočava kako Japan ima ozbiljnih nedostataka. Cijeli je sustav rigidan, hijerarhijski ustrojen, korupcija je raširena, a japansko se tržište vrlo sporo otvara stranoj konkurenciji, itd. Usto, realni prosječni dohodak je manji nego što bi se očekivalo, s obzirom na visoke troškove života. Javljuju se i pojave relativnog opadanja japanske gospodarske moći. Mnogo će ovisiti i o vanjskom okruženju, posebno o odnosima Japana sa dva druga giganta, SAD-om i Kinom.

Kina i Indija, dvije najmnogoljudnije zemlje našeg planeta, imaju svakako poseban položaj. One već sada čine više od trećine svjetskog stanovništva, ali se

prema dohotku po stanovniku nalaze među manje razvijenima, makar su povećale (osobito Kina) svoj gospodarski potencijal. No, prenapučenost je njihov najveći problem. Prema stopi gospodarskog rasta spadaju među zemlje s najbržim razvojem. Osim toga, Kina je vojnička nuklearna sila, a Indija na putu stjecanja statusa nuklearne sile. Dok je Kina uspjela u kontroliranju stope rađanja, Indiji je to uspijevalo u manjoj mjeri, tako da je u narednom stoljeću tek čeka da nekako izravna priraštaj sa stopom gospodarskog porasta. U Indiji je uspješno provedena agrarna revolucija, što je znatno pomoglo poljoprivrednoj proizvodnji, a otvaranje tržišta i postupna liberalizacija također su unaprijedili gospodarstvo koje se previše oslanjalo na "vlastite snage" i državno reguliranje, što je vodilo u autarkiju. Sada je ta slika mnogo povoljnija za Indiju.

U Kini je u toku eksperiment razvoja gospodarstva prema kapitalističkim uzorcima, uz jednostranačku komunističku vlast, koja sa SAD-om i UN ima problema oko prava čovjeka. Za obje ove velike zemlje karakterističan je i značajan uvoz stranog privatnog kapitala, ponajprije američkog i japanskog. Dakako, i politička im je klima različita. Indija je najveća demokratska zemlja, s jakim regionalnim obilježjima i raznovrsnostima (religija, jezik, itd.), dok je Kina monolitna struktura, s jakim centrom upravljanja, a i etnički je homogenija. Kineski gospodarski potencijal daje šansu za sam svjetski vrh, ali prema dohotku po glavi stanovnika njezino je mjesto i dalje mnogo niže. Zato obje zemlje i dalje očekuju suradnju s razvijenim Zapadom, jer na koncu i bogati i siromašni žive u istom svijetu i sudbine im se ne mogu razdvojiti.

Perspektive velike većine zemalja u razvoju, osobito afričkih, u narednom stoljeću ne izgledaju ružičasto. Trend relativnog osiromašenja Afrike nastavit će se i u 21. stoljeću. Latinoameričke

zemlje stoje nešto bolje, ali su one prezadužene. Zapravo, jaz u odnosu prema razvijenom svijetu se širi, umjesto da se sužava. Nedostaje učinkovita međunarodna suradnja i veća spremnost najrazvijenijih da se više angažiraju, a i domaći naponi manje razvijenih često nisu dostatni.

Za bivši SSSR, barem Rusku Federaciju, prognoze su neizvjesne, a problemi i elementi kaosa golemi. Za neke zemlje istočne Europe, pripadnice bivšeg sovjetskog imperija (Poljska, Češka, Mađarska i baltičke države) perspektive su bolje i stabilnije, jer traže oslonac u Zapadu, a i same prolaze kroz tranziciju k tržišnoj i liberalnoj ekonomiji. Slično je i s Bugarskom i Rumunjskom, iako sporije i s nizom vlastitih problema. Demokratska transformacija je u tijeku, ali su konačni ishodi još neizvjesni. Na to se nadovezuju etnički problemi i nacionalne razlike i sukobi, koji su se razvijali tijekom i poslije boljševičke vlasti. Autor se čuva jasnijih prognoza i zaključuje s dosta pesimizma kako će se Rusija još dugo boriti (i u 21. stoljeću) sa zaostalošću.

Kennedy posvećuje relativno malo pozornosti prostorima bivše Jugoslavije i državama sljednicama, ograničavajući se na konstataciju o njezinom raspadu, ne ulazeći podrobnije ni u uzroke, ni u posljedice.

Europa (zapravo zapadni dio, točnije EU) u boljem je položaju da se nosi s izazovima globalnih trendova. S Japanom i Sjevernom Amerikom, Europska unija je jedno od tri središta ekonomske, tehnološke i političke moći, što joj daje i povoljniji start za naredno stoljeće. Međutim, postavlja se i pitanje, gledano u svjetskim razmjerima, može li ona ostati izolirana od drugih dijelova i problema globalne prirode. Što više, Europa još nije potpuno integrirana i pitanje je kako će izgledati u budućnosti, te kako će se nositi s izazovima koji je čekaju. Zanimljivo je da autor kritizira Huntingtonovu prognozu kako će u narednom stoljeću

svjetsko vodstvo sa SAD prijeći na Europu, smatrajući je preoptimističkom. U zaključku on izražava sumnju da će Europa moći razriješiti čvorište problema vlastitog ujedinjavanja i vanjskih izazova koji su pred njom.

Američka dilema (propadanje ili obnova) javlja se u raznim predviđanjima kao “konac američkog stoljeća ili hegemonije” ili njezino produbljenje, ovisno o tome tko što zastupa (pojedinaac ili grupa). Imajući na umu prednosti i brojne probleme, on zaključuje da SAD ne moraju biti ni čisti dobitnik ni gubitnik u 21. stoljeću (ovisno o dubini reformi), jer je teško da stanje u SAD može ostati isto, a da se vanjski svijet mijenja.

U pogledu preporuka Kennedy ističe ulogu obrazovanja i status žene u društvu (kontrola rađanja), obje međusobno povezane stvari u tretiranju problema populacije i prenapučenosti u svijetu. Iza toga dolazi pitanje političkog vodstva (“leadership”) koje može uočiti probleme i potražiti dugoročnije solucije. Teškoća pri tome je da se političari biraju na kratko vrijeme na funkcije, a i inače nisu skloni preporučivati dugoročne programe ili akcije neizvjesnog ishoda, umjesto kratkoročnih obećanja o skorom prosperitetu svoje zemlje ili nacije. Još je teže postići zajednički nazivnik za međunarodne akcije, koje treba uskladiti. Ukoliko se ništa bitnije ne postigne, čovječanstvo može samo “sebe kriviti za teškoće i katastrofe do kojih može doći”, tvrdi autor.

Prirodno je da na izmaku stoljeća dolazi do brojnih prognoza, često hipotetičkog ili Nostradamusova karaktera, jer malo što se može pouzdano zaključiti o 21. stoljeću. Najvjerojatnije da će se postojeći trendovi nastaviti, barem u prvim desetljećima. Svjetski je sukob sve manje vjerojatan, kao i obnova hladnoga rata, ali ne i povremeno izbijanje prirodnih katastrofa. Integracije i opstanak države, kao osnovnoga međunarodnog subjekta, međusobno će

se i dalje isprepletati i prožimati, s time da će integracije, osobito regionalne, iskazivati raznovrsne oblike i stupnjeve ujedinjavanja. Država će vjerojatno biti više građanskog, nego isključivo nacionalnog karaktera. Demokracija i međunarodna zaštita ljudskih prava također će izgleda postupno napredovati, doduše uz prepreke i zastoje, no moderni čovjek sve manje prihvaća da se njime jednostavno vlada ili stalno “upravlja”. Glavna borba će se, po svemu sudeći, voditi između snaga svjetske globalizacije i onih koji iz svojih užitih interesa pružaju otpore. No, nije moguće postići opći prosperitet bez tretiranja svijeta kao prave cjeline, te potiskivanja neravnomjernosti u razvoju. Jedinstveni svijet više nije utopija, ali put do njega vodi izgleda preko multipolarnosti. U tom smislu i Kennedyjeva studija o pripremama za 21. stoljeće može korisno poslužiti kao putokaz i opomena za brže rješavanje globalnih problema i dugoročnih izazova.

Živojin Jazić

Prikaz

Anthony Giddens

Sociology. A brief but critical introduction

2nd ed., Houndmills (etc.),
Macmillan Press, 1986., London,
179 str.

Knjiga Anthonyja Giddensa *Sociology. A brief but critical introduction* izašla je prvi put u izdanju Macmillan Pressa 1982. godine, dok je drugo izdanje uslijedilo 1986. godine. Na 179 stranica autor obrazlaže sljedeća poglavlja: *Sociology: Issues and Problems, Competing Interpretations: Industrial Society or Capitalism?, Class*

Division and Social Transformation, The Modern State, The City: Urbanism and Everyday Life, The Family and Gender, Capitalism and the World System, Conclusion: Sociology as Critical Theory.

Knjiga svojom tematikom zadire u područja sociološke teorije, probleme globalnog društva, moderne države i obitelji.

U prvom poglavlju, *Sociology: Issues and Problems*, autor obrađuje općenito pojam sociologije, njenu definiciju te kritiku.

Sociologija se, prema Giddensu, bavi studijem ljudskog društva. Giddens kaže: “*Sociology is a social science having as its main focus the study of the social institutions brought into being by the industrial transformations of the past two or three centuries*” (str. 9).

Sociologija je, smatra on, bila “natural science of society” (str. 10). August Comte, koji je i tvorac izraza sociologija, dao je u ovom pogledu jasnu i sveobuhvatnu formulaciju. Emile Durkheim, kako Giddens kaže jedna od najutjecajnijih figura u razvoju sociologije dvadesetoga stoljeća, nastavio je u naglašavanju nekih Comteovih zamisli. Sociologija se bavi društvenim činjenicama kojima se bave i prirodne znanosti. U potpoglavlju *The Sociological Imagination: Sociology as Critique*, Giddens započinje s onim što je C. W. Mills nazvao “sociological imagination”. Pojam “sociological imagination” bio je tako često korišten, da je postojala opasnost da postane trivijalan.

Drugo poglavlje nosi naslov *Competing Interpretations: Industrial Society or Capitalism?* Giddens na početku napominje da je ranije upotrebljavao izraze “industrijska društva” ili “industrijski kapitalizam” kao istoznačnice, tj. i jedan i drugi pojam upotrebljavao je kako bi označio tip društva koji je postojao u kasnom osamnaestom i devetnaestom stoljeću u zapadnoj Europi. Danas, smatra autor, treba razlikovati teoriju industrijskog društva

od teorije kapitalističkog društva. Pojam “industrijsko društvo” stvorio je A. Comte. Nakon njega Henri de Saint-Simon, Emile Durkheim i mnogi drugi autori bavili su se na ovaj ili onaj način pojmom industrijskog društva, iako ga nisu uvijek tako nazivali.

Teorija industrijskog društva dobila je novi impuls pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća, kad su se njome počeli baviti istaknuti europski i američki znanstvenici.

S druge strane imamo teoriju kapitalističkog društva. Ova teorija često asocira na radove Karla Marxa. Marx je, navodi Giddens, svoje najvažnije radove napisao između 1840. godine i 1870. godine, što je svakako zanimljivo ako znamo da je rođen 1818. godine, a umro 1883. godine. Ovi Marxovi radovi naišli su na malen broj suradnika i sljedbenika, ističe dalje Giddens. Međutim, marksistički politički pokreti i općenito radnički pokreti dobili su na snazi potkraj 19. stoljeća. Bez obzira na to slažemo li se mi s Marxovim mišljenjem ili ne, ne bi trebalo ignorirati njegovo djelo.

Kako je već prije navedeno, teorija industrijskog društva stoji nasuprot teoriji kapitalističkog društva. Na nama je da shvatimo koja je od ove dvije perspektive zapravo ispravnija s obzirom na pitanja današnjeg razvoja svijeta i društvene promjene. To pitanje Giddens ostavlja otvorenim.

Treće poglavlje naslovljeno je *Class Division and Social Transformation*, a u njemu autor razmatra pitanja korporativne moći, institucionalizacije klasnog sukoba, novih klasa i novih tehnologija, te kraja radničke klase. Ovi pojmovi pronalaze svoje mjesto u klasnoj strukturi i prirodi rada zapadnih društava.

U poglavlju *The Modern State* Giddens raspravlja o državi i klasama; državi i birokraciji; državi, socijalnim pokretima i revoluciji. Poziva se na mišljenja Maxa Webera, Roberta Michelsa, Normana Cohna i Charlesa

Tillyja. Za moderne društvene pokrete i revolucionarne pokrete važno je usklađivanje ljudskih aktivnosti i kolektivnih interesa.

Slijedi poglavlje, koje bi po svojoj temi pripadalo području urbane sociologije, pod naslovom *The city: Urbanism and Everyday Life*. Autor na početku daje objašnjenja pretkapitalističkih i modernih gradova. Kako je svjetska populacija u protekla dva stoljeća rasla, u porastu je bio i broj ljudi koji se smještao u gradove. Giddens nadalje tumači postojanje Čikaške škole sociologije. Navodi mišljenje R. E. Parka, koji za grad kaže: *“The city...is, it seems, a great sorting and sifting mechanism, which, in ways that are not yet wholly understood, infallibly selects out of the population as a whole the individuals best suited to live in a particular region and a particular milieu”* (str. 95). R. E. Park je bio jedan od najznačajnijih predstavnika čikaške sociologije, koja je svoj vrhunac postigla dvadesetih godina ovog stoljeća.

Giddens razmatra i Wirthovo mišljenje o urbanizmu kao načinu života. Uspoređuje Ferdinanda Tönniesa i Louisa Wirtha. Tönnies je govorio o pojmu *“Gemeinschaft”* koji Giddens prevodi s *“community”* i o pojmu *“Gesellschaft”* koji Giddens prevodi pojmom *“association”*. Giddens smatra da je pojam *‘Gemeinschaft’* ekvivalentan pojmu *‘small community’* kod Wirtha.

U poglavlju *The Family and Gender* Giddens raspravlja o obitelji, o temi o kojoj se ponovno počelo pisati pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća.

S vremenom se promijenila struktura obitelji. Autor navodi mišljenje Lawrencea Stonea koji je analizirao razvoj obiteljskog života u Engleskoj. Stone u razvoju obitelji kroz vremenski period dulji od 300 godina (od 16. do ranog 19. stoljeća) razlikuje tri glavne faze, a to su: *“open lineage family”*, *“restricted patriarchal nuclear family”* i *“closed domesticated nuclear family”*.

Slijedi poglavlje pod naslovom *Capitalism and the World System* u kojem Giddens govori o teoriji modernizacije i njezinoj kritici, nejednakosti u suvremenom svijetu, nacionalnim državama, nacionalizmu i vojnoj moći. Giddens pri tom uspoređuje zemlje ‘Prvog’, ‘Drugog’ i ‘Trećeg’ svijeta.

Knjiga završava poglavljem *Conclusion: Sociology as Critical Theory*. Knjigom je, kaže Giddens, želio uputiti čitatelja na koncepciju sociologije koja je dugo vremena bila dominantna. Objašnjava značaj Marxa i marksističke tradicije za sociologiju, te upućuje na razliku između marksističke teorije i teorije industrijskog društva. Govoreći o Marxu i marksističkoj tradiciji, Giddens iznosi neka važnija pitanja koja i objašnjava, a to su: pitanje odnosa ljudi prema prirodi, problem rasnog ili etničkog ugnjetavanja, posljedice seksualnog zlostavljanja, problem državne moći.

Knjiga Anthonyja Giddensa *Sociology. A brief but critical introduction* po svom udžbeničkom karakteru uvodi, kako čitatelja laika tako i studenta, pa i stručnjaka, u sociologiju. Autor pokušava uključiti raspravu o suvremenom razvoju, kako u socijalnu teoriju tako i u empirijska istraživanja u sociologiji. Knjiga se bavi širokim spektrom područja od sociološke teorije i pitanja globalnih društava i modernih država, do pitanja urbane sociologije i sociologije obitelji, te kritike sociologije. Stoga može biti zanimljiva svima koji imaju slične interese.

Ana Pažanin

Prikaz

Marie-Janine Calic, Nicole Gnesotto, Jane Sharp and Susan Woodward. Sophia Clement (ed.)

The Issues Raised by Bosnia, and the Transatlantic Debate

Institute for Security Studies,
Western European Union, Paris,
svibanj 1998.

Dvije i pol godine nakon potpisivanja Daytonskog mirovnog sporazuma stabilnost i trajan mir u tom uzavrelom dijelu jugoistočne Europe još nisu postignuti. Iako se tzv. bosanskim pitanjem, posredno ili neposredno, bave gotovo sve relevantne međunarodne organizacije, stanje u međunarodno priznatoj državi Bosni i Hercegovini još uvijek se često definira kao "stanje ni rata ni mira".

Kritičari daljnjeg međunarodnog angažmana na Balkanu ističu da će Daytonski mirovni proces propasti te da BiH nikada više neće funkcionirati kao jedinstvena država. Po njima, međunarodne snage u BiH ne mogu ostati vječno, a kad se jednom povuku, ratni sukobi ponovno će se rasplamsati, pa je stoga već sada potrebno organizirati mirnu podjelu BiH.

Zagovornici Daytona ističu njegovu uspješnost na vojnom planu — prekid direktnih oružanih sukoba zaraćenih strana — te traže još vremena za provedbu civilnog aspekta Daytona, ističući da je uspostavljanje unutarnje stabilnosti BiH dugoročan, postupan proces.

Među brojnim radovima aktualne daytonske tematike, *The Issues Raised by Bosnia, and the Transatlantic Debate* Instituta za pitanja sigurnosti pri Zapadnoeuropskoj uniji, interesantno je i poučno štivo, jer daje poglede četiriju

autorica koje se sve bave međunarodnim odnosima, iz četiri različite zemlje: Marie-Janine Calic iz Njemačke, Nicole Gnesotto iz Francuske, Jane Sharp, iz Velike Britanije te Susan Woodward iz Sjedinjenih Američkih Država. Abecednim redom, autorice analiziraju trenutno stanje u BiH i okruženju, postojeće i potencijalne izazove miru i sigurnosti, procjenjuju dosadašnji angažman međunarodne zajednice te navode, prema njihovom mišljenju, potrebne ciljeve i zadatke novih međunarodnih snaga, kao i vodstva BiH za uspostavom jedinstvene BiH. S obzirom na zemlje podrijetla autorica (tri najjače europske sile i SAD), iz njihove se analize mogu nazrijeti i obrisi novoga sistema sigurnosti koji se u Europi trenutno stvara.

Marie-Janine Calic iz Njemačke odlučno se protivi ne samo podjeli BiH već i stvaranju bilo kakva međunarodnog protektorata u tom dijelu Balkana, smatrajući da niti jedno od ta dva rješenja ne bi rezultiralo uspostavom mira niti bi pridonijelo stabilnosti, kako na teritoriju Bosne i Hercegovine tako i u cjelokupnoj regiji.

Podjela BiH, smatra ona, "bilo bi priznanje granica osvojenih silom, što bi, ujedno, bila i potvrda nacionalizmima širom svijeta da međunarodna zajednica priznaje i nagrađuje agresiju." Osim toga, u BiH ne postoje jasno definirane crte razgraničenja ili neosporne razdjelnice koje bi međunarodna zajednica mogla priznati kao buduće granice između tri konstitutivna naroda — Muslimana, Hrvata i Srba. Nesuglasice, nesporazumi oko granica, ali i u međugraničnim područjima, izazvali bi nove, još okrutnije sukobe, potaknuli osvetu i novo etničko čišćenje. Nasilje bi se moglo proširiti, strahuje ona, i na susjedna područja: Kosovo, Makedoniju, Albaniju, Bugarsku, čak Grčku i Tursku, što bi moglo rezultirati s nekoliko stotina tisuća novih izbjeglica u zapadnoeuropske zemlje.

Stoga ujedinjena Europa “mora svim snagama podržati Daytonski mirovni sporazum kao temelj za politički i ekonomski razvitak BiH, kao i regije u cjelini”.

No proces reintegracije multietničke BiH nije nimalo lak ni jednostavan. Autorica navodi tri grupe izazova miru i stabilnosti na tom turbulentnom području:

a) vojni — sve strane u sukobu imaju osjećaj kako postignuti vojni ciljevi na terenu vrijede više od zaključaka političkih pregovora i obećanja međunarodnih subjekata, postoje ozbiljne indikacije da sve tri strane još uvijek računaju s vojnom opcijom — odbijaju stvaranje zajedničkih, jedinstvenih vojnih snaga BiH, dok istovremeno velik dio GNP-a Federacije i Republike Srpske odlazi na naoružanje,

b) etnički — Republika Hrvatska i SRJ nisu se u potpunosti odrekle teritorijalnih aspiracija prema BiH, a razvijajući “specijalne paralelne odnose” s entitetima u BiH usporavaju dosljednu primjenu mirovnog sporazuma,

c) institucionalno-pravni — nepostojanje jedinstvenoga pravnog, sudskog, policijskog sustava BiH, regulacija civilnog života odvija se još uvijek po pravilima triju različitih, međusobno odvojenih pravnih sustava.

Stoga je za Marie-Janine Calic, “daljnji angažman međunarodne zajednice i njezinih vojnih snaga koje moraju dobiti veće, multifunkcionalne ovlasti — posebice u civilnom sektoru — jedina relevantna prijetnja širenju novoga nasilja i očuvanju jedinstvene BiH”.

Utvrdivši da je “rascjep između postignutih vojnih i civilnih ciljeva u primjeni Daytonskog mirovnog sporazuma velik i zabrinjavajući”, *Nicole Gnesotto*, iz Francuske, također smatra da je potrebna daljnja vojna prisutnost međunarodnih snaga u BiH. Stoga u svom izlaganju apostrofira razlike u

stajalištima SAD-a i njihovih europskih saveznika glede krize u BiH.

Autorica smatra da su “najmanje četiri razloga zašto SAD u bliskoj budućnosti neće povući svoje vojne snage iz BiH”:

a) SAD su autori, “glavni arhitekti Daytona”, te zasigurno neće i ne mogu to sebi dopustiti da se mirovni sporazum samo tako napusti;

b) predsjednik Clinton kao prioritetni vanjskopolitički cilj u svom drugom mandatu postavio je proširenje i jačanje uloge NATO saveza u Europi. Nesudjelovanje američkih snaga u najvažnijoj postkomunističkoj krizi u Europi naškodilo bi tom imidžu, poglavito ako bi povlačenje SAD snaga rezultiralo novim sukobima u BiH;

c) rusko vodstvo najavilo je da će, usprkos eventualnom povlačenju SAD-a, ruske snage ostati do daljnjeg u BiH. Teško je vjerovati da bi SAD dopustile primat Rusiji u tom dijelu Europe;

d) usprkos prestrukturiranju NATO-a, on u Europi još ne može uspješno funkcionirati bez adekvatne pomoći i vodstva SAD-a; i SAD i europski saveznici svjesni su da na europskom prostoru još niti jedna europska zemlja ne može adekvatno zamijeniti ulogu SAD-a u NATO-u.

Govoreći o europskom viđenju bosanske krize, *Nicole* smatra kako “nitko u Europi ne želi da samo Europa preuzme odgovornost za BiH”. Ponuđeni scenarij američkog Kongresa, po kojem bi isključivo europske snage permanentno bile na terenu u BiH, dok bi im Amerikanci u slučaju zaoštavanja krize pružali pomoć svojim zračnim snagama, “predstavlja noćnu moru za europske vlade”. Vojni i politički kredibilitet SAD-a u BiH (kao i u cijelom svijetu) takav je da samo SAD mogu odvratiti narode u BiH od ponovnog sukoba, pa autorica zaključuje kako je “postizanje i održanje mira u

BiH i okolici proporcionalno direktnom angamžanu SAD-a na tom području”.

Jane Sharp iz Velike Britanije veću pozornost daje primjeni civilnih aspekata Daytonskog sporazuma, naglašavajući čvršći, energičniji angažman britanske laburističke vlade u nastojanjima da se na terenu postupno stvore uvjeti za normalan i siguran suživot Hrvata, Muslimana i Srba u multietničkoj, multikonfesionalnoj, cjelovitoj BiH.

Kao početne pozitivne korake za ostvarenje toga dugoročnog cilja (što bi trebale slijediti i ostale europske zemlje), Jane navodi britansku pomoć Međunarodnom sudu za ratne zločine — ICTY (financijsku, prikupljanje potrebnih informacija, osiguranje svjedoka, osnivanje službe Special Air Service za pomoć pri uhićenju osumnjičenih zločinaca), zahtjev za eliminacijom korupcije u raspodjeli međunarodne humanitarne pomoći, kao i traženje alternativnih nenacionalističkih lidera u hrvatsko-muslimanskoj Federaciji i Republici Srpskoj, kojima bi se odobrila financijska pomoć Svjetske banke, EU, EBRD-a za obnovu i demokratski razvitak.

Susan Woodward, SAD, u skladu s najavljenom Clintonovom vanjskom politikom, podržava dosljednu primjenu Daytonskog mirovnog sporazuma. Uspjeh postignut na vojnom planu pripisuje SAD-u, dok za kašnjenje i nedosljednosti u primjeni civilnih pitanja i uspostavi građanskog društva u BiH čini odgovornima europske saveznike.

Naglašava da je proces stvaranja Europske unije pozitivan primjer integracije različitih naroda, koji bi Europljani mogli primijeniti i za BiH. No, usprkos prisutnosti međunarodnih vojnih i policijskih snaga, čak ako im se daju i veća ovlaštenja glede reguliranja unutarnjeg uređenja i poretka, BiH neće biti stabilna dok se ne stvore političko-pravne i institucionalne osnove za funkcioniranje jedinstvene, zajedničke države. A to je, za Susan, “europski problem”, ...“premda Europljani odugo-

vlače i već dugo izbjegavaju političku odgovornost, teški zadaci na Balkanu čekaju na njih.”

Uzevši u obzir sve specifičnosti, različitosti u pristupu, analizi i poimanju krize u BiH, te ocjeni dostignutog stupnja implementacije Daytonskog mirovnog sporazuma, iz iskazanih stajališta četiriju autorica mogu se sumirati neke zajedničke odrednice za budućnost toga područja.

1. Daytonski mirovni sporazum, koji predviđa jednu državu BiH s dva multietnička entiteta, usprkos svim iskazanim slabostima u dosadašnjoj primjeni na terenu, najadekvatniji je okvir za mir i sigurnost u BiH. Bilo kakva podjela BiH, u budućnosti bi samo radikalizirala sukobe i dovela do novih napetosti.

2. Nema trajnog mira i sigurnosti u BiH bez stabilizacije prilika u široj regiji: istočnoj Slavoniji, Kosovu, SRJ, Albaniji.

3. U cilju brže uspostave zajedničkoga sigurnosnog, pravno-političkog, zakonodavnog, sudskog, institucionalnog sustava BiH, koji će omogućiti samostalno funkcioniranje jedinstvene države, nužna je daljnja prisutnost međunarodnih snaga u BiH kojima se moraju dati i veće ovlasti u provođenju civilnog aspekta Daytonskog sporazuma.

4. S obzirom na to da Europa još nije politički voljna predvoditi nove međunarodne snage u BiH (ministri vanjskih poslova Njemačke, Francuske i Velike Britanije naglašavaju moto “u BiH zajedno sa SAD-om, iz BiH zajedno sa SAD-om”), da se izbjegne “ciprizacija BiH”, SAD i europski saveznici moraju definirati zajedničke interese i ciljeve na tom području, sukladno kojima je onda potrebno odrediti mandat, sastav, zadatke mirovnih snaga. BiH je europska otvorena rana, koju narodi BiH, uz pomoć međunarodne zajednice, moraju zaliječiti, ali istovremeno i značajan test za buduće odnose SAD-a i Europe.

Onima koji se bave proučavanjem međunarodnih odnosa, poznavajući prilika na terenu, kao i inim autorima daytonske tematike, promišljanja, zaključci, prijedlozi za buduća mirovna rješenja četiriju autorica različitih narodnosti, činit će se poznatim, već izrečenim na raznim međunarodnim skupovima, političkim pregovorima, sporazumima, u sredstvima javnog informiranja. No to nimalo ne umanjuje vrijednost njihova djela, već, naprotiv, samo potvrđuje koliko je kompleksan, trnovit i dugotrajan put do izgradnje suvremenog, demokratskog društva, temeljenog na zapadnim standardima u tom dijelu Europe.

Lidija Čehulić

Prikaz

Fergus Carr, Kostas Ifantis

NATO in the New European Order

Macmillan Press Ltd, London, 1996.
St. Martin's Press, inc., New York, 1996.

Kraj hladnog rata te promjene koje su u razdoblju od rušenja Berlinskog zida pa do danas nastale u Europi, označavaju i kraj gotovo četrdesetogodišnjeg modela bipolarnog sustava međunarodnih odnosa.

Raspalom triju velikih federacija: SSSR-a, Čehoslovačke i SFRJ, u Europi je nastalo dvadesetak novih mladih država koje traže svoje mjesto u novom europskom i svjetskom poretku što se uspostavlja.

Padom komunizma i raspuštanjem Varšavskog ugovora srušen je i do tada postojeći model europske sigurnosti

temeljene na dva sustava parcijalne kolektivne sigurnosti (NATO i Varšavski ugovor). Premda krah sovjetske hegemonije u istočnoj Europi označava i nestanak neposredne, direktne vojne opasnosti s Istoka, novonastali izazovi miru i sigurnosti u današnjoj Europi brojniji su, raznovrsniji, kompleksniji.

U knjizi *Nato in the New European Order*, Fergus Carr i Kostas Ifantis prikazuju i analiziraju dva aspekta posthladnoratovske Europe:

a) evoluciju novoga europskog poretka, karakteristike kojeg su integracija Zapada i dezintegracija Istoka

b) pokušaje uspostave novog sistema europske sigurnosti, okosnica kojeg bi trebao biti NATO.

U prvom poglavlju *The New European Order*, nakon kronološke analize odnosa dviju supersila poslije Drugog svjetskog rata, autori analiziraju uzroke i posljedice promjena u međunarodnom sustavu potkraj 80-ih, te njihove konsekvence na europsku sigurnost. Uz integraciju zapadne Europe, ujedinjenje Njemačke te nastanak novih, mladih demokracija u središnjoj i Istočnoj Europi, ključni su elementi koji karakteriziraju i određuju budućnost starog kontinenta.

U poglavlju *Europe and America in the 1990's* autori procjenjuju postojeći i predviđaju novi razvoj transatlantskih odnosa s obzirom na promijenjenu geopolitičku kartu Europe. Dramatične promjene zahtijevaju preispitivanje odnosa SAD — Europa, koji su sada stavljeni pred kušnju i nove nepredvidive izazove, ali i raznovrsne pritiske. Razmatra se do koje mjere, kojim sredstvima, kako efikasno, donedavno jedinstveni i čvrsti transatlantski saveznici, sada zajedno u nekim novim alijansama ili pojedinačno, mogu odgovoriti na svjetske promjene.

U skladu s tim, u narednom se poglavlju — *NATO and the New European Security Architecture* — procje-

njuje nova uloga, efikasnost, izazovi, ciljevi internacionalnih institucija, regionalnih organizacija koje nastoje pridonijeti stabilnosti i sigurnosti novoga europskog poretka. Nakon osvrt na dosadašnje uspjehe, ali i nedostatke EU, WEU te OCSE, autori smatraju da "NATO ima vodeću i odlučujuću ulogu u stvaranju nove sigurnosne arhitekture Europe". Čelnici NATO-a ne "žele novu neprijateljsku podjelu kontinenta, niti žele ostaviti novonastale europske zemlje u hladnoj izolaciji", već se zalažu za "novu europsku arhitekturu temeljenu na principima Završnog akta iz Helsinkija". U tom cilju osnovano je 1991. Partnerstvo za mir, pristupanje kojem bi trebala biti svojevrsna nagrada zemljama središnje i istočne Europe za postignute demokratske i ekonomske reforme.

U poglavljima *Responding to Post-Cold War Disorder: Instability in the Balkans i Peacekeeping and the Politics of Intervention* analiziraju se prebrođene i postojeće krize na Balkanu, te uloga novih mirovnih operacija na tom području. Naglašava se geopolitička važnost Balkana (raskrižje vitalnih putova za Srednji istok, Perzijski zaljev, Indijski ocean), njegova etnička i religijska heterogenost, različit stupanj političke, ekonomske, socijalne razvijenosti njegovih država, što je uzrok zainteresiranosti i uključenosti brojnih međunarodnih aktera, poglavito SAD-a i NATO snaga, da se popuni geopolitički vakuum toga područja, nastao raspadom SSSR-a i SFRJ. Autori zaključuju da je "Balkan čvrsto povezan s europskim sigurnosnim sistemom koji se trenutno uspostavlja ... te da "... ne smije ostati izoliran od unutrašnjosti Europe". S tim u svezi razmatraju se i intervencije UN-a, te uloga i sastav novih mirovnih operacija, koje će, prema autorima, "još dugo godina na tom području biti neophodne poradi porasta unutardržavnih sukoba". Samo u vremenskom periodu od 1988. do 1992. godine broj zahtjeva upućenih UN-u za mirovnim operacijama na tom turbulentnom području premašuje uku-

pan broj mirovnih operacija UN-a za vrijeme hladnog rata.

Na kraju, autori se ponovno vraćaju NATO-u. U poglavlju *NATO and the East European Security Dilemma* govore o razvoju odnosa NATO-a s postkomunističkim zemljama, njegovom proširenju, ulozi Partnerstva za mir, te očekivanjima i stavovima Rusije u novoj Europi.

Premda se novi europski poredak, kao podsustav globalnog međunarodnog poretka, još uvijek uspostavlja, a konture novoga sustava europske sigurnosti tek se naziru, *djelo NATO in the New European Order* donosi nekoliko značajnih karakteristika novog modela:

a) Kolaps komunizma u Europi nije doveo do kraja povijesti, kao što su neki autori međunarodnih odnosa predviđali, već do nove političke realnosti koja traži adekvatna rješenja i odgovore;

b) Europski poredak danas je kompleksniji, nestabilniji i manje kohezivan nego za vrijeme hladnog rata, a izazovi europskoj sigurnosti su brojniji: nacionalizam, separatizam, etnički i vjerski sukobi, socijalni i ekonomski problemi, migracije, pitanje izbjeglica;

c) Samim tim i sigurnost u novoj Europi, osim obrambene — dominantne u hladnoratovskom periodu — danas ima nekoliko respektabilnih dimenzija: političku, ekonomsku, socijalnu, ekološku;

d) Ekonomske i političke veze SAD-a i Europe ostaju i dalje od ključne važnosti. Za američku vanjsku politiku sigurnost Europe je neupitna. "SAD ne mogu izigrati ulogu jedinog hegemon, niti si mogu dopustiti izolaciju Europe, ... moraju pomoći Europi, čak i ako Europa postane jači suparnik, beneficije će nadmašiti cijenu koštanja za SAD", smatraju autori. Stoga uloga SAD-a u Europi "ne smije završiti, već se mora promijeniti";

e) Premda je NATO jedina vojno-politička alijansa u Europi, koju mnogi vide kao ključni element sigurnosti, još nije stvoren cjelovit sustav europske sigurnosti koji bi bio trajan oblik kolektivne sigurnosti u Europi. Proširenjem NATO-a žele se zacrtati nove europske granice, popuniti nastao geopolitički vakuum, te fizički potisnuti ruske interese. Utvrdivši svoju novu strategiju kolektivne sigurnosti, NATO se na terenu suočava s konkretnim preprekama:

- sve novonastale zemlje u Europi nastoje što prije ući u NATO; članstvo u Partnerstvu za mir vide kao "malen ali značajan korak naprijed u tom pravcu"; balkanske zemlje dodatno su zainteresirane za NATO zbog vlastitih još neriješenih unutarnjih sukoba,

- čak i zemlje koje nemaju otvorenih unutarnjih sukoba, suočene su s brojim ekonomskim problemima (porast nezaposlenosti, inflacija, vanjski dug) koji se ne mogu lako i brzo riješiti. "Čekajući ulazak u zapadnoeuropske integracije, frustriranost tih zemalja raste, a entuzijazam Zapada zbog političkih revolucija u Istočnoj Europi zasjenjen je traženjem ekonomske pomoći tih zemalja od Zapada".

- Rusija, premda teritorijalno sužena, ekonomski i vojno oslabljena, još uvijek je subjekt međunarodnih odnosa bez kojeg se ne može uspostaviti trajan mir i sigurnost u Europi. Stoga nakon vlastitog preustroja, NATO mora redefinirati i svoj odnos s Rusijom. Problem je što se potencijalne nove članice NATO-a "još uvijek nisu oslobodile naslijeđa hladnog rata i žele članstvo u NATO-u koji je neprijateljski raspoložen prema Rusiji".

Premda su se od izlaska knjige *NATO in the New European Order* međunarodne prilike izmijenile (smjernice budućeg europskog razvoja i integracije uglavnom su zacrtane, dok su se istovremeno pojavili novi sukobi na jugoistoku Europe), djelo nije izgubilo na vrijednosti, već potiče na daljnju

analizu i ostavlja prostora budućim autorima te tematike. Makar je težište djela na ulozi, prilagodbi, odgovornosti NATO-a u novom europskom poretku, valja istaknuti sistematski, detaljan prikaz odnosa dviju supersila od razdoblja Drugog svjetskog rata do pada Berlinskog zida, prikaz demokratskih promjena u Poljskoj, Mađarskoj, Čehoslovačkoj, Bugarskoj, Rumunjskoj, ujedinjenje Njemačke, raspad SSSR-a i SFRJ, što djelo čini pristupačnim i zanimljivim i čitateljima koji se profesionalno ne bave međunarodnim odnosima.

Lidija Čehulić

Prikaz

*Seminar Postcommunist
Challenges to European Security*

5.-13. lipnja 1998.

U dubrovačkom Interuniverzitetском centru, u razdoblju od 5. do 13. lipnja održan je seminar "Poskomunistički izazovi europskoj sigurnosti". Direktori seminara su prof. dr. Radovan Vukadinović sa Sveučilišta u Zagrebu, prof. dr. Anton Grizold s ljubljanskog sveučilišta i prof. dr. Hylke Tromp sa Sveučilišta u Groningenu. Zadaća je seminara bila upoznati polaznike s kojim se sve izazovima (političkim, ekonomskim, vojnim, ekološkim...), nakon propasti socijalizma 1989. godine, suočava sigurnost Europe. Predavanja (na engleskom i hrvatskom jeziku) održavana su svaki dan od 10 do 14 sati u zgradi Interuniverzitetског centra, dok su se popodnevnim satima koristili za rasprave i pripremu simulacije. Seminar je otvorio jedan od direktora seminara, prof. dr. Radovan Vukadinović, uvodnim predavanjem "U potrazi za novim međunarodnim poretkom".

Sljedećih su dana predavanja uvaženi domaći i inozemni predavači:

- akademik Ivo Šlaus — “Budućnost Jugoistočne Europe”,
- prof. dr. Hylke Tromp — “Globalna sigurnost”,
- prof. dr. Ivan Grdešić — “Demokracija i političke promjene u istočnoj Europi”
- dr. Nansen Behar — “Bugarska i Jugoistočna Europa”,
- prof. dr. Anton Grizold — “Nove dimenzije europske sigurnosti”,
- dr. Siniša Tatalović — “Etnički aspekti sigurnosti Jugoistoka Europe”, te

- prof. dr. Marijan Svetličić — “Globalizacija ekonomije”.

Dr. Ljubica Jelušić sa Sveučilišta u Ljubljani, pripremila je zajedno sa svojim studentima simulaciju “Međunarodne institucije u rješavanju sigurnosnih izazova — primjer Kosova”, koju su polaznici tečaja iz Hrvatske, Slovenije i Makedonije igrali puna dva dana.

Sljedeće godine, od 18. do 25. lipnja, također u dubrovačkom IUC-u, održat će se sličan seminar pod naslovom *Security and Cooperation in Southeastern Europe*. Zainteresirani polaznici poslijediplomskog studija mogu informacije o seminaru dobiti u dubrovačkom IUC-u.

Lidija Kos-Stanišić